

Siegfried Karg-Elert élete

Kevesen tudják, hogy a nemzetközi versenyek kötelező darabjaként gyakran felbukkanó fisz-moll szólószonáta szerzője sokkal ismertebb és elismertebb volt életében, mint napjainkban. Egyidejű kötetlensége a hagyományokhoz és az avantgard törekvésekhez olyan életművet eredményezett, amely nem egyszerűen érdekes, hanem

teljesen egyedülálló zenetörténeti konstelláció. Bach éppúgy példaképe volt, mint Szkrjabin vagy Debussy és meglepéssel vette tudomásul, hogy kollégái és tanítványai - vitathatatlanul kérelmelhetetlen modernizmusa miatt - a „Krakeeler” (Szentelen) nevet adták neki.

Jelen cikk forrásait a Ravensburgban székelő Karg-Elert Társaság, az odenthali Karg-Elert Archivum, a szerző lányának, Katharina Schwaab dokumentumai, valamint a „Die Flöte” című német folyóiratban megjelent Carl Bartuzat portré, (AlwinWollinger - 1992/3 szám) adják. Az életrajzi adatokat Dr.Walter Kwasnik gyűjtötte össze 1971-ben.

Siegfried Karg-Elert 1877 november 11-én született Oberndorf am Neckarban. 11 testvére között ő volt a legfiatalabb. Nyugtalan természetű apja sehol sem tudott megmaradni hosszabb ideig, ezért a család meglehetősen gyakran változtatta lakóhelyeit: Berlin, München, Lipcse, Berlin, Zürich, München, Lipcse, Augsburg, Lipcse, Oberndorf adtak időről-időre otthont a családnak. Siegfried Oberndorfban látott napvilágot és már hároméves korában feltűnt hangjának szokatlanul nagy ambitusával. Hat éves volt, amikor a család Lipcsébe költözött, ahol kitűnő hangja és zenei adottságai révén 1888-ban tagja lett a Johanneskirche gyermekkórusának. Minden elméleti előtanulmány nélkül ekkor próbálkozott először a komponálással: első darabjai egy karácsonyi kantáta, motetták és egyéb egyházi kórusművek voltak. A templom kántora, Bruno Röthing professzor olyan jónak találta ezeket, hogy 1890-

ben be is mutatott közülük néhányat a templom kórusával.

1889-ben meghalt elmebeteg apja, így a családot tíz évvel idősebb nővére, Anna tartotta el. Röthing professzor közbenjárására egy jótékony család zongorát juttatott neki, s így Siegfried rendszeres zongoraoktatásban részesülhetett. Zenei pályája ekkor már éppen eldőltnek látszott és hamarosan a lipcsei konzervatóriumot készült látogatni, amikor gyámja váratlanul úgy határozott, hogy Grimmába küldi, tanítónak tanulni. Siegfried itt egyáltalán nem érezte jól magát. Az iskolai tárgyakat teljesen elhanyagolta, ugyanakkor intenzív tanulmányokba kezdett fuvolán, oboán és klarinéton, valamint komponált két operát: az *Ave Maria*-t és a *Zaragonai lány*-t. A szövegeket részben Ő maga írta.

Büntetésből megvonták tőle a zongoraleckéket, mire ő megszakította gyámjával a kapcsolatot és megszökött az iskolából. Kétnapi gyaloglás után ért Markranstadt-ba, ahol a városi zenekarnál tudott elhelyezkedni. Primitív körülmények között vergődött; zenekari munkája mellett tánczenét is játszott és mezőgazdasági munkát is kellett végeznie, hogy eltartsa magát. Eközben megtanult bánni az összes fúvós- és vonóshangszerrel, különös tekintettel az oboára és a brácsára. Írt egy szimfóniát, egy

kórusművet és számos fűvös kamaradarabot - ezek mind kéziratban maradt kompozíciók. Filozófiát, természettudományi és zeneelméleti könyveket olvasott, hogy iskolai tanulmányait pótolja.

A tizenkilenc éves Siegfried ismét szökni készült: gyalog indult Lipcsén, Bernburgon és Köthenen át Magdeburgba, ahonnan Amerikába akart vándorolni, bár Magdeburgban zenekari álláshoz juthatott volna, hiszen oboán, klarinéton és kürtön is játszott. Ezalatt Markranstadtban rendőrségi akció indult felkutatására, amely a sajtó érdeklődését is felkeltette. Hamarosan meg is találták és őrizetbe vették. 1896-ban bocsájtották szabadon, ekkor visszatért Lipcsébe.

Nem sokkal később itt ismerkedett meg von Rezmekkel, udvari karmesterrel, aki éppen operája bemutatója miatt időzött óvárosban. Siegfried felfedte kényszerű helyzetét von Reznicek előtt, akire mély benyomást tett a fiatalember zeneszerzői tehetsége és magával akarta vinni korrepetitornak Mannheimbe. Ő azonban nem merte vállalni a feladatot, mert tudta, hogy felkészültsége hiányos. Von Reznicek ekkor egy hároméves ösztöndíjat szerzett számára a lipcsei konzervatóriumba és közben polgári pert indított a markranstadti zenekar karmestere ellen. Megélhetésének biztosítására Karg-Elert zenekari zenészként és bázongoristaként dolgozott, álszakállban és parókában, hiszen a konzervatóriumban nem nézték volna el neki, hogy éjszakánként tánczenét játszik. A három év alatt a bornai zeneigazgató, Paul Claussnitzer ideiglenes tanárként is alkalmazta - később Siegfried neki ajánlotta op.164/10-es darabját.

Rendületlenül komponált tovább: írt egy újabb szimfóniát, rengeteg dalt, egy szonátát oboára és zongorára, valamint egy merész zongoraversenyt. A művet a szokásnak megfelelően a konzervatóriumban mutatta be, a Liszt-tanítvány Alfréd Reisenauer szólójával, aki a zongora tanszék vezetője volt. A darab olyan hatással volt Reisenauerre, hogy újabb kétéves ösztöndíjat szerzett Siegfried számára. Az ő hatása a komponistára abban állt, hogy megismertette Karg-Elerttel a romantikus zongorairodalmat. Legjobban Chopin, Schumann és Liszt zenéje hagyott maradandó nyomot későbbi pályafutásán. Hamarosan sor került első önálló koncertkörútjára mint zongoraszólista: fellépett Berlinben, Hamburgban, Münchenben, Brémában, Kölnben, Magdeburgban, Drezdában és Stuttgartban. Ekkoriban kezdett megismerkedni Reger muzsikájával. Ezután még másfél évig volt Robert Teichmüller zongoraosztályának növendéke.

1902-ben iskolája ajánlására meghívást kapott a magdeburgi konzervatórium zongoratanári állására. Az ottani igazgató szerette a reklámot és ezért feltételként szabta meg, hogy egy második vezetéknevet is felvegyen intézményének új tanára. Így lett Siegfried Kargból anyja leánykori neve (Ehlert) nyomán Karg-Elert.

Magdeburgban ismerkedett meg a csembalista Maria Oelse-val, akitől 1904-ben házasságon kívüli fia született. A kapcsolat azonban az apa magatartása miatt zátonyra futott és Siegfried visszatért Lipcsébe. A fiú - Hans - előnytelen környezetben nevelkedett és később is sok gondot okozott a Karg-Elert családnak.

Lipcseben a muzsikus visszavonultan élt - sokat komponált és figyelme a harmónium felé fordult. 1904-ben megismerkedett Edward Grieggel, aki barátja, tanácsadója és támogatója lett. Grieg meggyőzte Karg-Elertet, hogy zongorázás helyett inkább a zeneszerzésnek szentelje munkáját. Felhívta figyelmét a klasszikusokra, így ebben az időben a kontrapunktikus forma és a polifon tételtípusok kötötték le Siegfried figyelmét. Grieg neves hangversenyszervezőknek és kottakiadóknak is beajánlotta barátját, akinek 1904-től kezdve egyre több műve jelent meg nyomtatásban. Grieg javaslatára elkezdte az északi helyesírás szerint írni nevel: Sigfrid Karg-Elert.

1907-ben a lipcsei konzervatóriumba került Max Reger, aki arra ösztönözte, hogy orgonára is komponáljon és néhány harmóniumdarabját is dolgozza át orgonára.

1909-ben amerikai koncert körútra kapott ajánlatot, de nem fogadta el, inkább tovább dolgozott és egy évvel később feleségül vette Minna-Louise Kretschmar, Oscar Kretschmar szász királyi zeneigazgató lányát.

A háború előtti években neve már ismert volt Angliában, Amerikában és Ausztráliában is. Rajongói rendszeresen szerveztek számára szerzői esteket. Ebben az időben mozdult stílusa a Schönberg-iskola, illetve Szkrjabin és Debussy köre felé. 1914-ben az edinburghi egyetem díszdoktorává avatták - az oklevelet átvenni már nem tudta, a címet soha nem használta.

A háború kitörésekor önkéntesnek jelentkezett a 107. gyalogezredbe. A kalonazene-karban oboán, kürtön, szaxofonon és harangjátékon játszott. A zenekar magas művészi szinten állt, hiszen sok tagja jött a Gewandhaus-zenekarból. Köztük volt Carl Bartuzat is, akivel szoros barátságot kötött és aki számos fuvolaművének inspirálója lett. Bartuzat hangszeres tudása és kompozíciós javaslatai kihívást jelentettek Karg-Elert számára és ettől kezdve 1922-ig több, mint 20 kamaraművet írt fuvolára. Ezekből kilenc jelent meg nyomtatásban is. A többi - jóllehet annak idején bemutatták - elveszett vagy megsemmisült. A megmaradt művek közül a 30 Caprice és az „Ap-passionata” szólószonáta ma is a fuvolairodalom szerves része. Bartuzat felkészültsége és az új kifejezési lehetőségek iránti nyitottsága arra készítette Karg-Elertet, hogy törekvését a tömör formákra és a kifejezések tágabb eszköztárára hangzó valósággá váltsa. A későromantika és az atonális zene korszakhatárán született kompozíciók eredetiségükkel, kifejező erejükkel és stilisztikai sokféleségükkel fontos szerepet töltenek be nemcsak a német, hanem az egyetemes fuvolairodalomban. A technikai tanulmánynak és a modern zene iskolájának szánt 30 Caprice előszavában Karg-Elert egyértelműen utal barátja inspiráló kezdeményezéseire. Kapcsolatuk a háború után is folytatódott házimuzsikálás és közös koncertek formájában. 1921-ben Bartuzat megalakította fúvósötösét és ettől kezdve kevesebbet dolgoztak együtt. Karg-Elert más fúvósokkal keresett kapcsolatot. Később, a náciizmus előretörésének időszakában Bartuzat rendületlenül kitartott zeneszerző barátja mellett.

Az I. Világháború évei nagyon termékenyek voltak Karg-Elert számára, jóllehet a háború után felülvizsgálta valamennyi művét: kb. húszat megsemmisített, a többit pedig új opus-számmal látta el. „Újra kezdek minden C-dúrban és imádkozom a műzsához a dallamért” - mondta.

1919-ben meghalt Reger, akit Karg-Elert követett a konzervatórium zeneszerzés és zeneelmélet tanáraként. Az iskola feltételei ugyan katasztrofálisak voltak, mégis hű maradt Lipschéhez és gyakran koncertezett Berlinben. Álma, hogy templomi orgonistaként tevékenykedhessék, nem valósult meg, noha őt alkalommal pályázott meg ilyen jellegű állásokat, egyiküket egy külvárosi templomban. Az elutasítást avantgárdé szemléletével indokolták.

A húszas években írta zeneelméleti könyveit, míg műveiben többnyire a klasszikus és romantikus tételtípusokban komponált polifóniát alkalmazta. 1921-ben szülőfalujában fesztivált rendeztek tiszteletere, amelyen ő maga is részt vett, mint muzsikus. Ettől az évtől kezdve rendszeresen játszott vasárnap reggelente a rádióban 3-3 harmoniumdarabot, amelyet lakásáról, az Elisenstrasse 111-ből közvetítettek. Amikor az a vád érte, hogy túl sok saját művet játszik, nevet fantáziákkal helyettesítette, egyik például tanítványa is lehetett - visszafelé olvasva.

1926-ban ismét szembekerült a konzervatív lipcsevel, amikor a Gewandhausban bemutatták és kifütyülték vonósnégyesét, az „Espressionata”-t, habár ez az egyik legérettebb kompozíciója. Egy évvel később a konzervatórium tanácsának tagjai közé választották és ezekben az időkben fordult érdeklődése a barokk orgona felé, amely új hangszin-lehetőségeket tartogatott számára.

1930-ban részt vett Londonban a tiszteletere rendezett négynapos fesztiválon. Nem sokkal később negyedévre szóló, húsz koncertből álló amerikai hangverseny-körútra kapott orgonistaként felkérést. Eleinte kevés érdeklődést mutatott az ajánlat iránt, sőt visszautasította azt, de az amerikaiak hajthatatlanok voltak, így 1932-ben mégis útnak indult lányával, Katharínával.

A körút nem volt nagyon sikeres, mert Karg-Elert gyakran tett meg gondolatlan, nem túl diplomatikus kijelentéseket. Ajánlatot kapott a pittsburghi Carnegie Intézet orgonaprofesszori állására, amit előrehaladott cukorbetegsége miatt nem tudott elfogadni.

Visszatérve Lipschébe 1932-ben professzori címet kapott, de fokozatosan elhatalmasodó betegsége miatt már csak megszakításokkal tudott tanítani.

Sigfrid Karg-Elert 1933 április 4-én hunyt el. Nyughelye a lipcsei Südfriedhofban található.

Munkássága iránt időről-időre fellángol az érdeklődés, úgy a muzsikusok, mint a zenetörténészek körében. Életművet Albert Schweizer is játszotta, népszerűsítette és hozzátartozóival is tartotta a kapcsolatot.

FUVOLAMŰVEI (valamennyi megjelent a Zimmermann Kiadónál)
op. 107. 30 Caprice - szóló

- op. 114. Sinfonische Canzone - zongorával
- op. 121. B-dúr szonáta - zongorával
- op. 134. Impressions Exotiques - zongorával, piccolo váltással
- op. 135. Suite Pointillisque - zongorával
- op. 140. Sonata Appassionata - szóló
- op. 121/B Trió Buccolico - hegedűvel és zongorával
- op. 139. Jugend - kürttel, klarinéttal és zongorával

